

Др Лука Кеџман

УВОДНА РЕЧ

(посвећена стогодишњици смрти Петра Кочића)

На самом почетку ове уводне речи напомињем да се у, 2016. години, навршава тачно 139 година од рођења, 100 година од смрти и 114 година од почетка књижевног рада Петра Кочић. Те 1902. године, објавио је Петар Кочић своју прву збирку приповедака *С планине и испод планине*. Стотину и четрнаест година је време на основу којег се могу изводити одређени закључци. То је истинска временска дистанца која даје за право да се о некоме, или о нечему, донесе непристрасан суд, пре свега. Задатак нимало лак, с обзиром на то да писана реч о њему по обиму далеко превазилази његов књижевни опус. За протекли период, Петар Кочић никада није престајао бити предметом занимања и тумачења, како историчара, тако и теоретичара књижевности. Слика књижевног дела овог великана наше писане речи попримала је нове боје, створивши чудноват колорит нијанси. Његова мисао, пре свега, будила је интересовање код историчара књижевности у различитим временима и уређењима кроз које је наш народ пролазио. Свако од њих проналазио је нешто *за себе*, и одређивао значај Кочићевог дела параметрима који, понекад, и нису били књижевни. Ипак, ових других, књижевних, далеко је више.

Обимна грађа о Кочићу и његовом делу, углавном је посматрала Кочића као врхунског приповедача, најбољег представника српске реалистичке приповетке (Јован Скерлић, Марко Цар, Бранко Лазаревић, Исидора Секулић). Новије време донело је мисао о Кочићу као родоначелнику модерне у приповеци, поред Боре Станковића, Иве Ћипика и Милути-

на Ускоковића, а и ствараоцу који је учинио значајне промене у српској књижевности. Његов песнички почетак, неуспео, изродиће лирски и поетичан тон у његовом приповедачком делу. Сеоску и идиличну слику, која је била доминантна у једном делу српске приповетке, учиниће психолошким, трагичном, наслоњеном на епску традицију.

Управо ће ти елементи учинити Кочићев приповедачки опус јединственим. На почетку његове особености стоје свакако ликови који су окосница његовог приповедања. Психолошки изнијансирани, снажног карактера, трагичном судбином обележени, читају се као да су ликови најбољих драма. Иако су, неки од њих, историјски потврђени и стварни ликови, Кочић их поставља изнад те стварности и даје им универзалан значај и трајну вредност. То су ликови који делају, а не приповедају, иако при првом читању може да се помисли и супротно.

Структура приповетке Петра Кочића је у великој мери заснована по принципима структуре драмског дела. У његовој приповеци не постоји вишак нарације. Она се у већини случајева може читати као дидаскалија, или као упутство сценографу, чак и композитору. Остало је дијалог, који је сажет, језгровит, сценски. Дијалог из којег се сазнаје све оно што је неопходно за тумачење или разумевање једног лика или ситуације. Дијалог који је исписан живим, активним језиком, који покреће радњу и карактерише ликове.

Исписујући своје приповетке, Кочић у њима ствара један једини и непрекинути низ драмских ситуација. На тај начин, свесно или не, поштује нека од правила која дефинишу шта је то драмска ситуација. Следећи та правила, намеће се закључак, који иде у прилог тези да је у Кочићевим приповеткама драмско обликовање доминанта, којој до сада није посвећена посебна пажња.

Зна се да је најпознатије Кочићево драмско дело *Јазавац пред судом*, настало у облику приповетке, те да је касније попримило форму сценског казивања, у књижевности познатој као актовка. Зашто је то Кочић учинио, поуздано се не зна, али се зато зна да је свако, тек написано, дело читао наглас својим пријатељима у бечкој *Зори*, с намером да се увери у то, да ли оно звучи. Податак да је последње дане живота, у болници, у Београду, посветио преобликовању приповетке *Суданије* у драмско дело, можда говори о неким Кочићевим намерама које, на жалост, није стигао да оствари.

Ова претпоставка, свакако, не може бити релевантна за извођење конкретнијих закључака, али је зато број драматизација, сценарија и

адаптација, урађених на основу Кочићевих приповедака, толики да се само на основу њих може поставити питање: Шта је то у приповеткама Петра Кочића, што тако магично привлачи и обузима драмске ствараоце? Кочићева лектира, сачувана у личној библиотеци, показује колико је Кочић још као студент пратио оновремену европску литературу, славистичку посебно, али, исто тако, и драмску књижевност. Скоро да је половина те библиотеке била испуњена драмским писцима међу којима предњаче: Гогољ, Чехов, Шекспир, Гете, Шилер, Ибзен, Аристотелова Понтика и др. Очигледно је да се Кочић занимао за драму, једнако као и за историју и језик. Можда би једна упоредна анализа Кочићевих ликова, са ликовима из драма ових писаца, отворила једно ново поље истраживања, које је чак и Јован Скерлић наговестио када је писао о Симеуну Ђаку:

Добри Симеун, када се мало поткрепи, лаже са жаром и поезијом једнога Хљестакова (подвукао Л.К.), уверен да је истина све оно што ракија из њега говори.”¹

Кочићево дело се наслања на традицију наше реалистичке приповедачке прозе, али у себи свакако носи и модерна европска струјања с почетка 20. столећа. Једно такво препознаје и Зденко Лешић пишући о Кочићевим приповеткама.² У свом тексту, Зденко Лешић, уводи филмске термине *затамњење* и *монтажа призора*. Ови термини се односе на улогу пејзажа у неким Кочићевим приповеткама. Данас, савремени токови у драматургији, такве поступке именују као фрагментарну драматургију или филмску. Ако би се Лешићев приступ применио доследно, тада би се Кочићеве приповетке могле посматрати и као филмски сценарији.

Књижевна теорија и историја није овом проблему придавала већи значај, иако су се неки теоретичари дотицали ове проблематике, онако како то заслужује Кочићево дело. Зато овај уводник посвећујемо годишњици Кочићеве смрти и подсећамо читаоце да му је место у овом часопису, као својеврсној претечи драмског и филмског израза.

1 Јован Скерлић: *С планине и испод планине*, књига трећа.- Критике, Српска књижевност у сто књига, књ. 59, МС и СКЗ, Нови Сад, Београд, 1961, стр. 266

2 Зденко Лешић: *Приповетке Петра Кочића*.- Предговор, Приповетке, Свјетлост Сарајево, 1982 стр.14-15

